

אין דוחין נפש מפני נפש -

איסור שחרור מחבלים כאשר זה מסכן יהודים, אפילו לצורך פדיון שבויים.

הרב חיים מאיר אינהורן.

פתיחה

לצערנו, שוב עולה לדיון ציבורי שאלת שחרור מחבלים בתמורה להשבת חטופים שנחטפו בידי טרוריסטים. מאמר זה מוכיח כי אסור לשחרר מחבלים כאשר ידוע בצורה ברורה שהדבר מהווה סכנה ליהודים נוספים, בין מה שימשיכו לפגע לאחר שחרורם, ובין מחמת שיחטפו שוב ושוב, וחוזר חלילה, ובין מסיבות נוספות. השאלה היא: מצד אחד אתה מציל את היהודים שבסכנה בשבי, ומאידך אתה מסכן יהודים אחרים. תחילת המאמר בסוגיית 'אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן' שנהוג לפתוח בה את הנושא, בה נראה כי גם היתרים שאולי היו לשיטות מסוימות, לשחרר שבויים ביותר מכדי דמיהן בשביל פיקוח נפש, לא יועילו לשאלה שלפנינו, שכל ענינה הוא שאלות של דיני נפשות.

הסוגיה העוסקת בנושא היא 'אין דוחין נפש מפני נפש'. ממנה יעלה כי כאשר ישנו חשש סכנה, כמו שיש בימינו, משחרור מחבלים, אין להתיר את שחרור המחבלים, משום שבכך מסכנים הן את היהודים האחרים שח"ו יפגעו מפעולות טרור של המשוחררים, והן את השבויים שחלילה יישבו בעתיד מחמת המוטיבציה שתבוא למחבלים מ'הצלחת' העסקאות הקודמות, ואין בתורה היתר לסכן יהודים בצורה כזו.

יתר על כן, מדובר בהצלת מספר מועט של יהודים, אשר נמצאים בסכנה, ולהכניס תמורתם לסכנה, הרבה יותר יהודים, דוגמה פשוטה לדבר היא 'עסקת שליט' בה הצלנו יהודי אחד, ותמורתו מתו ונחטפו אלפים רבים, ובהם כל החטופים של עכשיו, ולא עוד אלא שהכניסו את הכלל כולו בסכנה נוראה, ולכן ברור שעברו על האיסור בעיסקה ההיא¹.

אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן

בדרך כלל, נהוג להתחיל סוגיה זו מסוגיית פדיון שבויים, אך שבויים זו מילה מושאלת לנושא, כי בחז"ל זהו ביטוי לאנשים שנחטפו מסיבות כלכליות והקהילה היהודית צריכה לפדותם. מצב בו טרוריסטים תופסים בני ערובה כדי להפעיל לחץ על המדינה כחלק מפעילות הטרור שלהם, וכדי לקדם את משימת הטרור שלהם שהיא השמדת המדינה, לא מצאנו לו שם. מ"מ נתחיל לבחון את סוגיית בני הערובה חטופי הטרור לאור הסוגיה של פדיון השבויים, ונראה מה נוכל ללמוד ממנה לעניין שלנו. במשנה במסכת גיטין² כתוב "אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם". מסבירה הגמ' איזה תיקון העולם יש כאן: "איבעיא להו האי 'מפני תיקון העולם' משום דוחקא דצבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי". מבאר רש"י "מפני דוחקא דציבורא הוא - אין לנו לדחוק הצבור ולהביאו לידי עניות בשביל אלו: או דילמא - דלא ימסרו עובדי כוכבים נפשיהו וליגרבו ולייתו טפי מפני שמוכרין אותן ביוקר ונפקא מינה אם יש לו אב עשיר או קרוב שרוצה לפדותו בדמים הרבה ולא יפילהו על הצבור". לדעת רוב הראשונים, הלא הם הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, והטור, הטעם העיקרי לתקנה הוא כדי שלא לעודד את השודדים לתפוס יהודים, וכן נפסק ב'שולחן-ערוך'³.

¹ ואם היו שוגגין בדבר שלא ידעו שדבר זה מביא לכך, מה לזה עם מצבנו שכבר הוברר הדבר.

² מה ע"א.

³³ יור"ד סי' רנב סע' ד.

תוספות⁴ שואלים מהגמ' בהמשך מסכת גיטין⁵: "ור' יהושע בן חנניא דפרקיה לההוא תינוק בממון הרבה בהניזקין"? מתרצים תוס' ב' תירוצים: "שהיה מופלג בחכמה, אי נמי בשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגרבו". לעומת זאת, התוספות על הסיפור של ריב"ח⁶ תירץ באופן שונה, שהיה שם פקוח נפש מיוחד, וז"ל: "כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן... דאיכא קטלא". אבל הרמב"ן חלק על תירוץ זה וז"ל: "וא"כ דכל היכא דאיכא חששא דמיתה פודין אותן בכל ממון שיכולין לפדותן, ולא מסתבר, דכל שבי כולה איתנהו ביה". לדעתו, כל שבי הוא סכנת נפשות ולמרות זאת אין פודין יתר על כדי דמיהם.

הפתחי תשובה⁷ המאסף לדברי הפוסקים, כתב: "עי' באשל אברהם בשם שו"ת נחלה ליהושע דבמקום דאיכא למיחש לקטלא פודין, ועיין בתשובת יד אליהו סימן מ"ג שלא כתב כן אלא דאפילו בעומד להריגה אין פודין יותר מכדי דמיו דתירוצא קמא שבתוספות פרק הניזקין לא קאי אליבא דאמת, ע"ש, וכ"כ בתשובת מהר"ם לובלין סימן ט"ו... ועיין בספר בה"י סק"ב כ' בשם הגאון מהרש"ק שנעלם ממנו דברי תוספת בגיטין הנ"ל דאם ביקשו להרגו פודין ע"ש... אך בתשובת כנסת יחזקאל סימן ל"ח השיג עליהם משום דהאי תירוצא דסכנת נפשות לא שייך אלא אם טעמא משום דוחקא דצבורא, אבל לטעמא דלא לגרבי הסברא להיפך, דאם בס"נ פודין ירצו להרוג את השבויים כדי שיפדו יותר מכ"ד וגם יגרבו וירצו להרוג, וא"כ לפמ"ש הרמב"ם והש"ע טעמא דלא לגרבי שפיר כתב מהר"ם לובלין שאין הקהל צריכין מטעם א"פ את השבויים אף בס"נ יותר מכ"ד".

אם כן, בנושא שלנו בו החטופים נמצאים במצב של פיקוח נפש, ניתן לחשוב שדבר זה תלוי במחלוקת הראשונים האם מותר לעשות עסקה כזו, כאשר לדעת הרמב"ן, התוספות בגיטין מד והתירוץ השני בתוספות בגיטין נח - גם בפיקוח נפש אסור מדרבנן, היות ותקנת העולם גוברת. ואילו לדעת תוספות בתירוץ הראשון בדף נח - בכזה מקרה לא נאמרה התקנה וחוזרים לדין תורה, ומותר.

אך מחשבה זו היא טעות, מפני שכל ההיתר לפי תוספות, הוא שבמקרה של פיקוח נפש לא גזרו רבנן לא לפדות, אלא חוזרים לדין תורה, שמותר לפדות גם יותר מכדי דמיהן, אך במקרה שלנו יש איסור לפדות מפני שהדבר מביא פיקוח נפש על יהודים אחרים, ובזה אסור מדאורייתא (כדלהלן).

יותר מכך, כפי שראינו הכנסת יחזקאל שהובא בפת"ש הנ"ל טען מסברא שתירוץ הפיקוח נפש בתוספות, שעליו רוצים להסתמך, יכול להיות רק לפי הצד בגמרא של דוחקא דציבורא, אך לפי הצד של שמא ליגרבו וליתו, כל שכן שבפיקוח נפש אסור, היות ואז ליגרבו וליתו ויעשו פיקוח נפש על השבויים הבאים, ואם כן בוודאי שאסור. ואם כן, בנידון שלנו שהוא הרבה יותר מהסיפור של הכנ"י, שאין זה רק חשש שיהיה בחטיפה הבאה גם פיקוח נפש, אלא בוודאות החטיפה הבאה תכלול פיקוח נפש, שהרי זוהי כל צורת החטיפה בנדון שלנו, אם כן כאשר תשלם יותר מכדי שוים בוודאי תגרום שליגרבו וליתו ויעשו פיקוח נפש, ובכזה מקרה לא התירו התוספות מעולם.

הזכרנו לעיל כי הסוגיה בשבויים מדברת כאשר מדאורייתא מדובר על מצב שמותר לעשות עסקה כזו, אלא שבאו רבנן ואמרו שאע"פ שמדאורייתא מותר, מפני תיקון העולם אנו מתקנים שאסור, על זה בא תוס' ואומר שבמקרה של פקו"נ חוזרים לדין התורה ופודים גם יתר מכדי דמיהם, אבל בסוגייה שבה מדאורייתא היה אסור לא מתחיל הנידון של פקו"נ. ואילו סוגיית שחרור המחבלים היא דין אחר, ומקומו בהלכות נפשות כאשר האיסור לשחררם הוא מדאורייתא - אין דוחין נפש מפני נפש. במצב שכזה גם התוס' שהתיר לעבור על תקנת חכמים במצב של פיקו"נ, יודה שאסור לשחרר מחבלים כי אין דוחין נפש מפני נפש.

נבחן את דברנו, לאור סוגיית חילול שבת. לכאורה ברור, שאסור לחלל שבת על מנת למנוע מיהודים לעבור על תקנת רבנן שלא לפדות שבוי יותר מכדי שווי, היות ופדיון שכזה אינו יוצר פקו"נ ודאי לנפשות אחרות, ולכן לא נחלל את השבת כדי למנוע אותו. אך בוודאי צריך לחלל שבת כדי למנוע ממחבלים לברוח מהכלא, כיוון שברור שזהו פיקו"נ, סכנה וודאית שדוחה את השבת. אם כן בסוגיית שחרור המחבלים יש לדון רק בהלכות דחיית נפש מפני נפש.

⁴ גיטין מה ע"א, ד"ה דלא ליגרבו ולייתו.

⁵ נח ע"א.

⁶ שם, ד"ה כל ממון שפוסקין עליו.

⁷ יור"ד סי' רנב ס"ק ד.

כאשר יש חשש שמעשה מסוים יגרום ל'לגרבו' למטרות פקוח נפש, הוא מוגדר בהלכה כפיקוח נפש מדאורייתא, והוא בגמרא בעירובין,⁸ וכן נפסק בשו"ע⁹ שבעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זינן ומחללין עליהן את השבת, ולכן בנדון שלנו שבוודאי דבר זה מביא לכך שליגרבו ולייתו על נפשות, יש לדון רק בסוגיית אין דוחין נפש מפני נפש.

ביתר הדגשה בסוגיה בגיטין מדובר על מצב בו החוטפים מעוניינים בכסף ואנחנו מעוניינים בהצלת חיים, ובעקרון היינו אומרים שפיקוח נפש דוחה הכל, אלא שמפני תיקון העולם אנחנו נצמדים למחיר ה'ריאלי' של החטופים. בכגון דא, כשלשני הצדדים אינטרסים שונים, שאינם במהותם מנוגדים - דנים בסוגיה הזו. אצלנו, לעומת זאת, אנחנו מעוניינים בהצלת יהודים, והמחבלים מעוניינים ברצח של כמה שיותר יהודים. זוהי סתירה מובנית. ממילא, כל עסקה שהם מעוניינים בה - במהותה מזיקה למטרה היסודית שלנו, שהיא הצלת יהודים. הם לא יסכימו לשום עסקה בה הם יקבלו משהו שמבחינתם פחות משתלם מאשר לרצוח את כל השבויים, כי אם כן - אזי לא יהססו לרצוח את היהודים מיד. כל הסיבה להחזקת השבויים היא משום שהם מתכוונים לקבל תמורתם משהו, שיקדם אותם יותר למטרה שלהם לרצוח יהודים.

עוד נושא שראוי לתת עליו את הדעת, העולה מכך שעכשיו אין כמו שהיה בימיהם שהיו שובים יחידים לאיזה עניין, אלא כאן זהו חלק ממלחמה, מלחמה על עם ישראל, ובסוגיית מלחמה יש דינים של מלחמה, ועושים מה שביא לנצחון המלחמה, וכמ"ש בשם הגר"י קמינצקי בשעה שרצו לפדות את הגאון ר"י הוטנר זצ"ל משביז בידי הפראים בחטיפת המטוס בדמים מרובים (מובא ע"י הרב צבי שכטר, "גדרי המדינה בארץ ישראל ומלחמותיה", אור המזרח לז (תשמ"ט), עמ' 19-39, בעמ' 20) "דאין החשבון הזה צודק בכלל, דכל הך דינא דפדיון שבויים ליתא אלא בשעת שלום אבל בשעת מלחמה אי אפשר לומר שמחוייבים להפסיק מללחום על מנת לפדות את השבויים בממון, שהרי על ידי כן נמצינו מסייעים להאויב באמצע המלחמה, כי על ידי מתן הכספים הגדולים לאויב הלא יוכלו לחזק עוד יותר את מצבם במלחמה" וממילא אין לבדוק זאת במישור הפרטי, אלא דווקא במישור המלחמה.

אין דוחים נפש מפני נפש

וכעת לעיקר הסוגיה, האם בשביל להציל, מותר לסכן יהודים בכך שישחררו מחבלים, הן מחמת שבגלל זה יחטפו שוב יהודים, והן מהסיכון מהמחבלים עצמם שחוזרים להרוג. יש כלל בהלכה 'אין דוחים נפש מפני נפש'¹⁰ וההגדרה שלו פשוטה, יש איסור לסכן חיי יהודים, איסור זה לא נדחה, גם במקרה של פיקוח נפש.

מקור הדין בתוספתא תרומות:¹¹ "סיעה של בני אדם שאמרו להם נכרים: תנו לנו אחד מכם ונהרגוהו, ואם לאו - הרי אנו הורגין את כולן, יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. אבל, אם ייחדוהו להם, כגון שייחדו לשבע בן בכרי - יתנוהו להם ואל יהרגו כולן" על פי הדברים פסק הרמב"ם:¹² "וכן אם אמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם ייחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולם. אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם. ואין מורין להם כן לכתחלה. ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל". אם כן, לכאורה, אסור לסכן יהודים בשביל להציל יהודים אחרים.¹³

הגר"ע יוסף¹⁴ נדרש לסוגיה, כשנשאל על עניין שחרור המחבלים במבצע אנטבה. חוטפי היהודים ביקשו לשחרר 40 מחבלים ואיימו שאם לא ישוחררו המחבלים, הם יהרגו את 104 בני הערובה היהודים שהיו בידיהם: "ומעתה בנ"ד היה נראה לכאורה לומר

⁸ מה ע"א.

⁹ או"ח סי' שכט סע' ו.

¹⁰ אהלות פרק ז, משנה ו', ועוד.

¹¹ פ"ז הכ"ג.

¹² יסודי התורה פ"ה ה"ה.

¹³ כי ראינו שגם כאשר המצב הוא של פקד"נ גמור שבאים להרוג את כולם, ההיתר היחיד לדחות נפש, ולסכן יהודי ע"י המסירה, זה רק אם חייב מיתה, ואילו לדעת רש"י סנהדרין עב ע"ב, ד"ה יצא ראשו בתירוץ הראשון, אין שום היתר לסכן יהודי על מנת להציל יהודים אחרים, אא"כ הוא כבר בלאו הכי מסוכן, ולא מצאנו שום היתר אחר, וגם לא חשבונו של מי יותר מסוכן.

¹⁴ יביע אומר חלק י, חו"מ סי' ו.

שמכיון שע"י פעולת שחרור המחבלים הכלואים בידינו, ע"מ למסורם בידי חבריהם החוטפים, מכניסים בספק סכנה לכמה מן התושבים בישראל, אין לעשות מעשה בידיים פעולה כזאת, אף על פי שיש בה מאידך גיסא הצלת מאה יהודים החטופים, וכדין התוספתא והירושלמי "יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל".

למרות שאין דוחים נפש מפני נפש, הרב עובדיה העלה סברא להתיר, כיוון ששחרור המחבלים אינו וודאי סכנה: "אולם יש לחלק בין הדין של התוספתא והירוש' לנידון שלנו, ששם עצם מסירת נפש מישראל להריגה היא פעולה אכזרית, למסור בידי שופכי דם נקי על מנת להציל עצמם בדמו של זה, לכן יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש מישראל, אבל כאן במעשה של שחרור המחבלים הכלואים, לא נעשתה פעולה המכוונת במישרים לרצח, אלא הכוונה להציל את מאת היהודים החטופים מידי שוביהם, תמורת שחרורם של אלה, ורק במקרה יש לחוש שנוסף גם הוא על צרינו, ויכניסו את היישוב לספק סכנה, באופן ש**כזה** י"ל אין ספק מוציא מידי ודאי, שהיהודים החטופים עומדים בסכנה ודאית של הוצאתם להורג אם לא נשחרר את המחבלים".

דהיינו, בעניין אנטבה היה אולטימטום, שאם לא ישוחררו מחבלים תוך כמה ימים, יהרגו החוטפים את כל בני הערובה, הייתה סכנה מיידית לחטופים היהודים, אותה העמיד הגר"ע כוודאי, ואת שחרור המחבלים העמיד כספק ש"רק במקרה יש לחוש שנוסף גם הוא על צרינו, ויכניסו את היישוב לספק סכנה". ההגדרה ההלכתית של ספק סכנה, העובדה שבאותו זמן סבר הגר"ע שזהו רק ספק סכנה אינה מספיקה להתיר את שחרור המחבלים, שהרי לא מצאנו היתר של ספק ב'אין דוחין נפש מפני נפש'. אלא, כמו שהסביר שם תוך כדי הדברים, היות שמדובר בספק סכנה הרי זה מגדיר את הפעולה כפעולת 'הצלה': "וע' בחזו"א יורה דעה (סי' סט דף קב ע"ב), שכ', ויש לעיין באחד שרואה חץ שנזרק על קבוצה של אנשים רבים, ויכול להטותו בתנופת יד לצד אחר, ויהרג רק אחד או שנים שבצד האחר, ואלו שבצד זה ינצלו, ואם לא יעשה כן ייהרגו הרבים, ורק האחד או השנים ישארו בחיים, ונראה דלא דמי למוסרים אחד להריגה להציל השאר, דהתם המסירה היא פעולה אכזרית למטרה של הריגת נפש, ובפעולה זו אין הצלת אחרים בטבע הפעולה, אלא המקרה גרם עכשיו הצלה לאחרים, והצלתם קשורה במה שנמסר עכשיו להריגה אחד מישראל, אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה ואינה קשורה כלל באופן ישיר בהריגת היחיד שבצד האחר, רק במקרה נמצא עכשיו בצד האחר אדם מישראל, ואפשר שיש לנו להשתדל למעט אבידת ישראל כל מה שאפשר, מאחר שאם לא יעשה כן יהרגו הרבה נפשות... וה"ל לנ"ד שאין בפעולת שחרור המחבלים משום הורג בידים, הרי הוא כמו שמטה את הרימון יד לכיוון אחר, ומונע אובדן חיים של ישראלים רבים ככל האפשר, ודאי עדיף לעשות כן מלחוב בדמם של מאת היהודים חטופי המטוס. ובפרט שאין אנו בטוחים שהמחבלים אשר ישוחררו יחזרו בעצמם לפעולות רצח בישראל, לאחר שסבלו על מזימות הרשע שלהם, והו"ל ספק וודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי".

דהיינו מפני שאז סבר הגר"ע שזהו רק **ספק** שמא יחזרו לרצוח, יכול היה לראות בשחרורם פעולת 'הצלה' ולא פעולת מסירה, אולם בזמנינו כבר הוברר שרבים מהמחבלים שהשתחררו שבו לרצוח, וכבר מלאה הארץ דמים מפניהם, אם כן אין כאן סברא של ספק ולא סברא של 'הצלה'¹⁵. ויותר מכך יש לדון על עצם הסברא של הגר"ע,¹⁶ שאין הנדון דומה לראיה כלל, כי גם שחרור רוצחים ממאסרם לחופשי הוא מעשה אכזרי. מה שחילק החזו"א הוא שהטיית החץ עצמה היא מעשה טוב, רק במקרה נמצא שם אדם, אך כאן אדרבה מעשה שחרור רוצחים הוא מעשה אכזרי ביותר מצד עצמו, וא"כ הדר דינא שאין דוחין נפש,¹⁷ גם בנידון דידן, מלבד מה שכבר הוברר שזוהי סכנה גדולה, וא"כ גם הגר"ע יוסף מודה שבכח"ג שברור שהרוצחים הללו מסוכנים הרי זהו הדין של אין דוחין נפש מפני נפש, ואסור. דבר נוסף שחייבים לקחת בחשבון הוא, שאם נרצה להסתמך על חידושו של החזו"א בהגדרת 'מעשה הצלה', הרי שהחזו"א מציב **תנאי** ברור לכך, שצריך שיהיה ברור שע"י המעשה תהיה הצלה ליותר נפשות

¹⁵ וכ"כ בדעתו של הגר"ע תלמידו, הגאון רבי עזרא בצרי, בספר שיח יצחק (12 ב עמ"ס גיטין עמ' תקנ"ח), שאחרי שהתברר ד"ז שהם חוזרים ורוצחים, אף לדעת הגר"ע יוסף אסור לשחררם, וז"ל שם "כי אחר שנודע שאותם המחבלים שהשתחררו רצחו עוד בני אדם, אם כן **מענה מבורר** שלא ניתן לסמוך על הבטחותיהם, ובידוע ששיחורם של מחבלים גורם **לשפיכת דם ישראלי**".

¹⁶ מלבד מה ששמעתי להעיר, שאחר שהחזו"א לא פסק כן לדינא בגלל שהטיית החץ היא מעשה 'בידיים', קשה לסמוך בדיני נפשות להתיר על מה שאין לו ראיה מחז"ל ופוסקים, אך לאידך גיסא הלא סברת החזו"א היא מסתברת מאוד.

¹⁷ לכאורה שחרור מחבלים בימינו, דומה לנתינת נשק בידי מחבל, וכעין זה מצאנו בריטב"א פסחים כה ע"א בשם רבו הרא"ה: "ובירושלמי אמרו סיעה של בני אדם שמהלכין בדרך ופגעו בהן ליסטים ואמרו תנו לנו אחד מכם ואם לאו נהרוג אתכם אפי' כולם נהרגין אל ימסרו נפש מישראל. פי' דכיון שאינם מיחדין להם איש ידוע כשבורגין אותו מדעתם נמצא באין לפדות עצמן בישראל אחר ומתרפאין בשפיכות דמים ואין דוחין נפש מפני נפש. וכתב עוד ז"ל **ונר' שכן** הדין באומר לישראל תן לי כלי זיין ואהרוג ישראל זה ואם לאו אהרוג אותך והגוי אינו יכול ליטלו שלא מדעתו שאין לו ליתנו כדי לפדות נפשו".

מישראל, לעומת המצב הקיים ללא עשייתו.¹⁸ **בנידון דין כאשר סיכון שנוצר הוא לכלל הציבור, ובוודאי שיש סכנה שימותו יותר יהודים מחמת העסקה, לא נוכל, א"כ, להשתמש בחידושו של הגר"ע יוסף אפילו לשיטתו!**

(עוד יש להתפלל מאד, על כאלו שרוצים להשתמש בחידושו של הגר"ע, אך בלשונם אומרים ש'חייבים' לשחררם, וזה וודאי לא נכון, כי אפילו לשיטתם רק 'מותר' אך אם הממשלה רוצה לנהוג כהרמב"ן שאסר תמיד שחרור יתר מכדי דמיהן גם בפיקוח נפש, וודאי שהיא יכולה, וכך אמר ה'סטיפלער' הגר"י קנייבסקי במבצע אנטבה¹⁹, כל שכן בנידון דין, שידוע שמסכנים אחרים שלא שייך ל'חייב' את הממשלה לסכן את אזרחיה²⁰)

פיקוח נפש שידוע שיהיה בעתיד, בחשש ליגרבו כמו בסיפור שלנו, **נחשב בהלכה לסכנה הנמצאת לפנינו** כיוון שידוע שהיא תגיע. כך כתב להדיא מרן החזו"א: "דאם יש חולה קמן מותר לנוולו משום פ"נ אבל אין חולה קמן אסור, ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר בזמן שמתריעין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי מהלכת הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוכה לספר, וכדאמר ערובין מ"ה א' ובתענית כ"א ב', ומיהו בשעת שלו' לא חשבינן ל' פ"נ אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים".²¹ דהיינו שחשש של ליגרבו, שמחמת מעשיך יבואו אחר גויים להרוג, זה הוא נקרא פיקוח נפש לפנינו!

וממילא רואים מכך שלא שייך לומר לסכן יהודים, מפני שהסכנה של החטופים, היא לפנינו, ואילו הסכנה לכלל היא עתידית, כי ראינו שזו נקראת סכנה לפנינו. מלבד שבאמת אין שום היתר כזה, ואין מקור שמותר לסכן יהודים בסכנה עתידית, בשביל להציל עכשיו! ואסור לסכן יהודים גם לאחר זמן בשום פנים ואופן. (בנוסף, יש בטענה בעיה מיניה וביה, מה מוגדר עכשיו מה מוגדר לאחר זמן, והאם אין לזה שום מגבלה? האם בשביל ספק יהודי אחד עכשיו, יתירו להכניס בסכנה וודאית את כל עם ישראל מחר? אתמהה. ואם יש גדר כמה, מהו? האם כעת לא זהו המצב? של סיכון רבים)

טענה נוספת שנשמעת להתיר סיכון ופיקוח נפש שיצא משחרור המחבלים, היא שעצם זה שנגדיר את החטופים כוודאי סכנה, ואת האחרים כספק סכנה, הרי 'אין ספק מוציא מדי וודא' או בצורה נוספת שטוענת שהספק אינו לפנינו, והחטופים לפנינו. למעשה קשה להתיר בפועל בשל סברות אלו מן הטעמים הבאים:

א. לכאורה אין מקור לכך, שבסוגיית דחיית נפש נותנים מקום לשיקולי ספק אצל המסתכן, ואדרבה במאירי²² מבואר שכל ההיתר למסור כאשר הנמסר ימות בכל מקרה, הוא כי המסירה מוגדרת רק כספק: "ומ"מ יראה שלא הותר אלא למסור לו שמא יקח ממנו כפר או יתחרט עליו אבל להרגו בידים לא", ואם כן, כאשר אסור למסור, זה אף כאשר פעולת הסיכון שנועדה להציל תהיה מוגדרת רק כספק, ולכאורה אף יותר מכך, כי היות ומקור הדין של 'אין דוחין' הוא סברת הגמרא²³ שבאסור 'לא תרצח' אין אומרים שנדחה מפני פקוח נפש היות ויש סברה ש'מאי חזית דדמא דידך סומק טפי', ואם כן, בפשטות לא שייך להתיר לסכן אחרים כלל בשביל פיקוח נפש.²⁴

ב. מהחזו"א שהובא לעיל מוכח שמצב כזה כן נקרא סכנה לפנינו כ'חולי המהלכת' וכעיר הסמוכה לספר שבאו עליה על עסקי תבן וקש'.

¹⁸ הטיית החץ מותרת רק אם כתוצאה מכך ייפגעו פחות יהודים, אך תהיה אסורה אם מדובר באותו מספר נפגעים או ביותר נפגעים.

¹⁹ אורחות רבינו, עמ' שס"ז.

²⁰ מה גם שפרסום 'חייבים' כאלו רק מוסיף סכנה לחטופים, וככל והמחבלים רואים שיש להם לגיטימציה לקבל, כך הם דורשים יותר ויותר, מה שמביא את

החטופים ביותר ויותר סכנה.

²¹ יו"ד סי' רח ס"ק ז.

²² סנהדרין עב ע"ב ד"ה זה שביארנו.

²³ פסחים כה ע"ב.

²⁴ ועל הגמרא בפסחים כה כתב בספר בניהו, לרבי יוסף חיים מבגדד בעל בן איש חי, כך: "דמאי חזית, דדמא דידך סומק טפי? מקשים מהא דאתמר בגמרא (ירושלמי מסכת תרומות, סוף פרק ח) באומרים לשנים או לשלשה ויותר תנו לנו אדם פלוני ונהרגנו ואם לאו נהרג את כולכם יהרגו כולן ואל ימסרו להם אותו אדם, והתם לא שייך האי טענה 'דמאי חזית' דודאי דמא דרבים סומק מדמא דיחיד? ונראה לי דהתם אומרים מאי חזית לכל חד וחד בפני עצמו, דאם ירצה למסור אותו אדם בשביל הצלת עצמו אמרינן ליה מאי חזית, דדמא דידך סומק טפי? ואם ירצה למסור כדי להציל את הרבים אמרינן ליה מי שם אותך גואל הדם שלהם? ומי הכניסך בדבר זה להציל את אלו בדמו של זה?"

וראה ערוגת הבושם, לר' אברהם בן עזריאל מבעלי התוספות, ח"ג אות סט', עמ' 199 הוצאת מקיצי נרדמים, שכתב להדיא על מי שצריך לשם הצלת נפשו לקטוע יד חברו שאסור, כי גם ספק פקוח נפש לא נדחה מפני פקוח נפש, וז"ל "דכיון דקאמרינן דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי משמע דספק נפש חברו מונעו מלהציל עצמו, ובאבר אחד נמי איכא ספק נפש, כדאמרינן בהובל".

וכן כתב להדיא בשו"ת זקן אהרן, לרב אהרן וולקין הי"ד, ח"ב סי' קכו, שבכל התורה אין הבדל בין ודאי פיקוח נפש לספק פיקוח נפש.

ג. אין מפתח ברור מתי נחשב לוודאי לגבי ספק, ופשוט שזה שיודעים מיהו המסתכן, או שלא יודעים, לא מגדיר ספק וודאי. יש אף לדון בנדון דידן מה הגדרתם כאשר אין אולטימטום להרוג חטופים, והם משמשים בעיקר כ'קלף מיקוח'.

ד. כיום ברור, כי מצב כזה בו כל כך הרבה הרוגים נגרמו בשל מחבלים משוחררים, הרי שאי אפשר להגדירו כספק רחוק.

ה. יש לדמות זאת לנידון ההלכתי כאשר יש 'סכנה ברורה' לאדם האם צריכים להסתכן סכנה פחותה בשביל להצילו? דהיינו האם אומרים בכלל בדיני נפשות 'אין ספק מוציא מידי ודאי'. הלכה זו אינה פשוטה כלל, כי בסמ"ע²⁵ כתב שאין אדם חייב להכנס לספק סכנה כדי להציל את חברו, אף שחבירו נתון בסכנה ברורה וודאית. וממילא לנידון שלנו גם אם ההגדרה תהיה שהסיכון הוא רק ספק, ואלו שמסוכנים עכשיו זה וודאי, הרי ראינו שכלל לא פשוט שזה מותר, כי למ"ד שאסור לסכן עצמו, וודאי שכאן יהיה אסור כי זה לסכן אחרים, אלא אפי' אם את עצמו יכול לסכן, ומותר לו לסכן את עצמו, מהיכי תיתי שגם על חשבון אחרים יכול לסכן?

לסיכום:

סוגיית שחרור מחבלים היא סוגיית ואיסור 'אין דוחין נפש מפני נפש', ולא סוגיית 'פדיון שבויים', היות ופעולת השחרור כרוכה בפיקוח נפשות של אחרים. בסוגיית 'אין דוחין' עלה בידנו שאסור לסכן יהודים גם בשביל להציל יהודים אחרים שבסכנה, ממילא יש איסור לשחרר מחבלים היות וזה מסכן יהודים אחרים. בין הסיכון לציבור מהרוצחים המשוחררים, ובין הסיכון לשבויים 'הבאים', שחלילה יישבו, ויהיו באותו פיקו"נ שנמצאים בו השבויים העכשוויים.

פעולות שלנו הגורמות לגויים 'ליגרבו ולייתו', דהיינו מעודדות את הגויים למסור נפשם על מנת לחטוף יהודים, ובכך להכניסם לסכנה, לא מוגדרות סיכון עתידי אלא סכנה שלפנינו. כמ"ש החזו"א בגויים שבאו על עסקי תבן וקש, שזה שהגויים יבואו פעם הבאה על נפשות אם יזהו פרצה, נחשב כסיכון לפנינו, אם כן, כל שכן ששחרור מחבלים נחשב כסיכון לפנינו.

אף הטענה כי השבויים הם בוודאי פיקוח נפש, והאחרים הם ספק, אינה מתירה לסכן אחרים. ראשית, אין מקור שמותר לסכן בספק, ואפילו את עצמו יתכן ואסור לסכן מספק ע"מ להציל חברו, כ"ש לסכן אחרים. ואם מפני שהספק מגדיר את הפעולה 'פעולת הצלה' שבזה הסתפק החזו"א להתיר (הסטת חץ), יש לדחות כיוון ששחרור מחבלים זהו מעשה אסור בעצם ודומה למסירה, ולא רק ב'מקרה' מהווה סיכון, כמו שנדרש על מנת להגדיר פעולה כפעולת הצלה. החזו"א גם הוסיף בזה תנאי שמספר האנשים שינצלו יהיה גדול מהמספר של אלו שישתכנו, תנאי שממש לא מתקיים בהצעות האחרונות, רח"ל.

כל זה היה נידון בעבר, כאשר הפוסקים חשבו שהסכנה לציבור היא ספק. אחר שהוברר כי הסיכון לאחרים כבר יצא מגדר ספק, ורוב שחרורי המחבלים הביאו להרג נורא, אם כן מצב זה מוגדר כסיכון וודאי, ואין עושים איסור של סיכון יהודים ודחיית נפש של ישראל, מפני שום נפש שבעולם.

בנידון דידן שזה חלק ממלחמה, והחטיפה היא מלחמה, ושחרור המחבלים מסייע לאויב במלחמה, הובא מהגר"י קמינצקי, כי יש בכך איסור גדול יותר, ואסור לעשות חלילה שום דבר שהוא סיוע לאויב בשעת מלחמה.

²⁵ סימן תכ"ו, וכך כתב הרדב"ז בלשונות הרמב"ם אלף תקפ"ב, ובמשנה ברורה שכ"ט, ובשו"ע הגרש"ז שכ"ט ח' סובר שאין אדם חייב להיכנס אפילו לספק סכנה הנוטה יותר להצלה. וכן כתב המנחת חינוך במצוה רצ"ו.